

GRID

Intern faglig debat på Kunstakademiets Arkitektskole, Afd 6

Einig zu sein ist göttlich und gut; woher ist die Sucht denn
Unter den Menschen, daß nur Eines und Einer nur sei?
HÖLDERLIN

N° 59 december 2002

Filosofiske betæneligheder

Steen Nepper Larsen, cand.mag. i Historie og Samfundsfag & ekstern lektor på RUC, Arkitektskolen og Handelshøjskolen i Kbh.

Et spøgelse ved navn *Empire* synes at have taget verden med storm. Michael Hardt og Antonio Negt hedder forfatterne til det filosofiske og politiske værk, der er blevet et af samtidens mest læste og omdiskuterede. Denne kommentar er fascineret af *Empire*, men drister sig til at anfægte værkets langt fra overbevisende forestillinger om modstand.

Den amerikanske litterat Michael Hardt og den italienske forfatter og politiske tænkner Antonio Negri skrev det omdiskuterede hovedværk *Empire* for 2 år siden¹. Stærkt inspireret af frem for alt Karl Marx' "Das Kapital" (1867f) og Gilles Deleuzes og Felix Guattaris "Milles plateaux" (1980) forsøger de på 478 sider at præsentere et aktuelt bud på, hvor verden er på vej hen i disse år².

Centralt står spørgsmålene om, hvordan en vital samfundskritik kan tænkes, og hvordan konkret politisk modstand kan udfoldes, når kapitalen globaliseres og decentrerer, og nationalstaterne mister magt og suverænitet.

Deres hovedbegreb hedder: "empire". "Empire" er ikke en metafor, men en realabstraktion, dvs. en tankemæssig begribelse af den sociale verdens sande tilstand³. "Empire" er kapitalismens nye og uhørt dynamiske realitet. Bogens første sætning lyder således: "Empire is materializing before our eyes" (p.xi). Vi er vidner til en uimodståelig og irreversibel globalisering af økonomiske og kulturelle udvekslinger. Overgangen til "empire" opstår i den moderne suverænitetens skumringstime. Nationalstaternes suverænitet er svækket, og "empire" er ikke et territorielt magtcenter og er ikke afhængig af faste skel eller grænser. Kapitalismen findes

---

¹ Udgivet på Harvard University Press . Udgives på Informations forlag, februar 2003.

² Dvæl ved note 4, p. 415, hvor arven fra hhv. marxismens totalitetstilgende tradition og den post-strukturalistiske, vitalistiske immanens-tænkning blotlægges explicit.

³ Realabstraktionen tydes ikke bare som nøglen til virkelighedens sandhed – den er også tankens sandhed. For Marx var kapitalbegrebet således en realabstraktion, muliggørende en afdækning af væsenet bag fremtrædelsernes skin. Se også SNL: "Sproget er alles og ingens. Erkendelse og spekulation", Århus 1995, s.52-54. Realabstraktionstankegangen er uhørt ambitiøs, fordringsfuld, forpligtet & forpligtende. Således rejser "Empire" sig milevidt over samtidens videnskabelige institutionslandskab, hvori henholdsvis tyndbenede udgaver af historiserende diskursteoretisk og socialkonstruktivistisk observans og/eller statssanktioneret, positivistisk empiri-tomgang ellers synes at florere og udfolde magt.

overalt. "Empire" kan også karakteriseres med forfatterens egne ord: "Det er et de-centreret og deterritorialiserende styringsapparat, som løbende indlemmer hele det globale rum i dets åbne, ekspanderende grænser" (p.xii). Denne flydende netværksbaserede kapitalisme råder over enorme kræfter til undertrykkelse og ødelæggelse; men samtidig findes "The creative force of the multitude". Mængden (det er ikke let at oversætte "the multitude"⁴ til dansk) må, som de håbefuldt skriver, "opfinde nye demokratiske former og en ny konstituerende magt, som en dag vil bringe os gennem og hinsides "empire" (p.xv).

Jeg skal ikke her forsøge at referere eller anmelde den ambitiøse, vidtfavnende og tværvidevidenskabelige bog⁵; et bugnende revolutionært arsenal, i folkemunde kaldet *Det andet kommunistiske Manifest*. Til overflod tilkendegiver røret om og interessen for *Empire*, at politisk filosofi og samfundskritisk tænkning vælter frem i disse år efter en længere pause.

Der tilstræbes blot en nær dialog med udvalgte skriftsteder; thi jeg ønsker at præcisere en række filosofiske og politiske betæneligheder, som Dansk Sociologis læsere måske selv kan tænke videre over, når de (I) begynder at læse værket. Iblandet ethvert sociologisk felt skjuler der sig grundlæggende filosofiske spørgsmål og valg, skal min påstand lyde.

Afguderne skal vide, at jeg finder værket uhyre fascinerende og derfor væsentligt at gå i kritisk dialog med. Det er ikke mindst mit primære ærinde at påpege og at diskutere sammenhængen mellem "empire" og "the multitude", fordi begavede forsøg på politisk og social modstandstænkning altid har haft den kritiske sociologis bevågenhed og dybeste interesse⁶.

Mine kritiske anfægtelser tog form under læsningen, men fik yderligere kød på, da den 42-årige Michael Hardt d.25.9.2002 i Luftskebet på Institut for Statskundskab i Kbh. talte under overskriften "Democracy and war". Den aldrende Antonio Negri, som mange læsere med rødder i 70'ernes nye venstre sikkert vil mindes som en tænkningsskaber, kom desværre ikke. Han sidder nemlig i Rebibbia fængslet i Rom, hvorfra han dog af og til har udgangstilladelse.

Filosofiens elendighed II

Franskmanden Pierre Joseph Proudhon skrev i oktober 1846 værket "De økonomiske modsigelsers system" med undertitlen "Elendighedens filosofi". Karl Marx' syrlige modskrift hed som bekendt "Filosofiens elendighed". Det blev skrevet mellem januar og juni 1847. Hvis Marx havde været i blandt os og havde kunnet læse *Empire* ville han med sikkerhed have skrevet "Filosofiens elendighed II"; thi Hardt og Negri forestiller sig, at de fattige og elendige, der lever på bagsiden af "empire", ikke bare er fundamentalt nødvendige for systemets overlevelse; men at de også kan forme et nyt fuglefrit⁷ proletarisk subjekt, der ved hjælp af fri kreativitet kan udfordre "empire".

"The poor itself is power. There is World Poverty, but there is above all World Possibility, and only the poor is capable of this" (p.157).

---

⁴ Begrebet "multitude" kan spores tilbage til den jødiske filosof fra Amsterdam, Baruch de Spinoza (1632-1677), og sikkert endnu længere tilbage, til Bibelen og den skriftreligiøse kontekst. Det vil dog ikke ske hér.

⁵ Interesserede kan f.eks. kigge nærmere på dr.phil. Hans Hauges kronik, der loyalt fremstiller *Empire's* hovedpointer (se "Imperiet er overalt" i Information, d.25.9.2002 eller gå på Nettet og søge nogle links til alverdens anmeldelser af og artikler om "Empire". NB: "alverdens" skal læses helt bogstaveligt. På mit bord ligger således både italienske og tjekkiske referencer & "Empire" diskuteres af anti-globaliseringsaktivister overalt i Europa i disse år). Herhjemme arbejdes der bl.a. intenst med "Empire" på Institut for Ledelse, Politik og Filosofi på Handelshøjskolen i Kbh. Se f.eks. Alexander C. Ljungstrøm: "Michael Hardt in town", i LPF Nyhedsbrev, Nr.2, sept. 2002.

⁶ Forskningsinteressant kunne det være at forsøge at placere "the multitude" i modstandstænkningens idé- og realhistorie. Der synes at være tale om noget ganske andet end alt det, der hér byder sig til: klassekamp, socialistisk partidannelse, rådstænkning, fagforeningsorganisering, utopisk tænkning, 'det nye venstre', modidentitet, kulturkamp, antiimperialistisk kamp, solidaritetsbevægelser, nye sociale bevægelser, civilsamfundsaktivitet, feminisme, økologisme, kommunikativ handlen, differencetænkning og anarkistisk magtkritik.

⁷ "Gamle" læsere vil her vide, at det er salig Karl Marx, der parafraseres.

"...the poor have become productive. Even the prostituted body, the destitute person, the hunger of the multitude – all forms of the poor have become productive. And the poor have therefore become ever more important: the life of the poor invests the planet and envelops it with its desire for creativity and freedom. The poor is the condition of every production" (p.158).

Min indvending lyder i al sin enkelhed: Det duale "approach", hvor "empire" og "multituden" knyttes tæt til hinanden er en forjættende konstruktion, der både glemmer, at "Empire" fint kan leve med at ekskludere store dele af verdens fattige (i f.eks. Afrika - og i de overfyldte metropoler og hengemte landsbyer og flygtningelejre rundt om i verden), og som samtidig tror, at de fattigste også har den største revolutionære glød. Men "multituden" kan jo lige så godt arte sig uden engagement eller fortabe sig i en livsnødvendig kamp for dagen og vejen. Set fra vore breddegrader er "massen" i øvrigt vildere med at konsumere og se TV⁸ end med at flyde over af et "empire"-truende og –omkalfatrende, systemkritisk begær.

I værket spørger en dialektisk-filosofisk totalitetsfigur med to hoveder. Den svejser "empire" og "multituden" sammen på en måde, der på én gang virker ganske romantisk og samtidig som et fjernt ekko af banal og ellers svunden *histo-dia-mat*-tænkning. Sympatisk er håbet, men næppe meget andet end wishful thinking. Bogen igennem bredte stemningen sig med et ekko af sætningen: Bare der var så vel, bare det var så vel....i mit sind. For den nøgterne og tankevækkende analyse af kapitalismen nye globale ansigt: "empire" virker langt mere overbevisende end alternativitetstænkningens figur: "the multitude".

Intet "udenfor" – immanensens omslag i transcendens?

Sporene af den dybe inspiration af Karl Marx' immanente kritik af den politiske økonomi og Deleuzes og Guattaris vitalistisk-immanente filosofi om rhizomerne og intensiteterne findes overalt i *Empire*. For de to forfattere er det magtpåliggende vedvarende at pointere, at en teoretisk normativ og praktisk-guidende base for multitudes modstand må være immanent. Et kritisk ståsted kan aldrig tale fra en hinsides eller "ren" position; thi "empire" formidler alt og gennemsyrrer alt, og hverken naturen eller Gud kan fungere som absolutte referencer eller være givne som positioner "udenfor". Smag blot på de følgende fire citater:

"...there is no God, the Father and no transcendence. Instead there is our immanent labor. The teleology of the multitude is theurgical; it consists in the possibility of directing technologies and production toward its own joy and its own increase in power. The multitude has no reason to look outside its own history and its own present productive power for means necessary to lead toward its constitution as political subjects" (p.396).

"There Is No More Outside..... In a postmodern world all phenomena and forces are artificial, or, as some might say, part of history" (p.186-187).

"There is nothing, no 'naked life', no external standpoint, that can be posed outside this field permeated by money; nothing escapes money" (p.32).

"We should be done once and for all with the search for an outside, a standpoint that imagines a purity for our politics. Its better both theoretically and practically to enter the terrain of Empire and confront its homogenizing and heterogenizing flows in all their complexity, grounding our analysis in the power of the global multitude" (p.46).

Så meget desto mærkelige er det, at muligheden for brud og for *in the long run* at overskride "empire" bindes til, at denne immanens med nødvendighed må producere sin egen transcendentale kraft, kaldet "the multitude".

---

⁸ Se f.eks. Peter Sloterdijk: "Masse og foragt", Kbh. 2002 med indledning af undertegnede. Multituden som en pøbel eller masse i aktion, kan som bekendt også skabe vold, selvtægt og forhåne de(t) afvigende – eller blot være apatisk eller ganske uden ambitioner. Sloterdijk skildrer, hvorledes massen, der før var i hænderne på Hitler som hadets showmaster, nu er under indflydelse af en allestedsnærværende, medialt formidlet underholdnings- og fornedrelsesindustri. Eller hør programmet Eksistens fra DR P1 fra d.14. og 16.11.2002 om "Massen" på www.dr.dk/eksistens

Men hvordan kan forfatterne være sikre på, at en helt integreret og "empire"-sat "multitude" vil slå sig i tøjret og blive i stand til at søsætte en kvalitativ og *aufhebende* samfundsmæssig dynamik? Konstruktionen synes yderst stiliseret og *second-hand-hegeliansk*: en i-og-ud-af-sig-selv-transcenderende immanens lader den positive "empire"-logik blive under- og overløbet af en negativ "multitude"-logik? Denne ambitiøse tankefigur bærer værket; men den gøres aldrig til noget, der spørges selvkritisk eller filosofikritisk til i bogen. Muligvis fordi bogen hellere vil være aktivisternes teoretiske bibel end en åben og nysgerrig filosofisk spørgen til samfundskritikkens og den politiske handlings fundamentale mulighedsbetingelser.

Et af problemerne er bl.a., at begrebet multitude aldrig gøres til at kvalitativt begreb. Det bruges som en altops(l)ugende, kvantitativ samlekasse for alt det, der forekommer mig ganske usammenligneligt.

Den slovenske politiske filosof og lacanianske psykoanalytiker Slavoj Žižek kritiserede nyeligen⁹ Hardt og Negris "wildly optimistic view" og pointerede, at det er vanskeligt at forbinde noget éntydigt positivt med den Deleuze-inspirerede teori om det revolutionerende i "the flee floating intensities". "Hardt and Negri are celebrating too fast", sagde Žižek, for det der ser ud som en stadig mere immaterielt organiseret kapitalisme har mange liv endnu. Og han præciserede, at den nye "kulturkapitalisme" ikke kan vippes af pinden af en multitudisk forsamling af håbefulde aktivister i Genova eller Seattle.

Mellem skabelse og skabthed – men hvor?

Ved hjælp af Michel Foucault varmes der også op under begreber som bio-magt og bio-politik. Det er Hardt og Negris opfattelse, at ikke bare er "empire" direkte afhængig af "multitudens" biopolitiske udfoldelser; men det er også "multituden", der har skabt "empire", og som vil kunne et nyt samfund. På én gang er de bio-politiske udtryk gennemsyret af bio-magt, samtidig med at "multitudens" biopolitiske kraft har en nærmest luhmann'sk kraft til selvorganiserende og systemoverskridende farlighed. Efter min mening fortætter der sig alt for mange vidtløftige betydningskomplekser og vildt komplicerede forandringsteorier i de følgende fire fortættede strofer.

"The multitude is biopolitical self-organization" (p.411).

"The creative forces of the multitude that sustain Empire are also capable of autonomously constructing a counter-Empire, an alternative political organization of global flows and exchanges" (p.xv).

"The multitude called Empire into being" (p.43).

"The source of imperial normativity is born out of this new machine, a new economic-industrial-communicative machine – in short, a globalized biopolitical machine" (p.40).

Det virker, som om "multituden", når det passer ind i forfatternes kram kan gøres til henholdsvis noget skabt og noget skabende. Multituden kan både spille på første- og andenviolin. Den er på én gang i spil, samtidig med at den sidder på udskiftningsbænken, og som læser er det derfor svært at finde ud af, hvad der sker og hvorfor. Ikke mindst fordi det kritisk-normative på bedste fødselsmetaforiske facon spejles af det "empire", det vel netop må forsøge at vriste sig fri af. I dette tætte ærtehalms skiftes "empire" og "multituden" til både at være høne og æg, forældre og barn. Det stramme ideal om ren immanens låser teksten fast i et jerngreb.

Glæden ved livet får alligevel det sidste ord

"Revolutionary political militancy today...must rediscover what has always been its proper form: not representational but constituent activity" (p.413).

I filosofisk forstand synes skribenterne både at ville være konstruktivister og realabstraktionsteoretikere på én gang. De hælder til at tænke, at det er handlingen, der er betydningskonstituerende – men abonnerer samtidig

---

⁹ På Danmarks Pædagogisk Universitet i Kbh., d.4.11.2002.

på den tanke, at deres kategorier er reale kræfter bag verdens vrimlende fremtrædelser. Der kan stilles mindst to spørgsmål, som ikke vil blive besvaret her: Udelukker en practico-social-konstruktivistisk position ikke en realabstraktions-tankegang? Eller mindre radikalt formuleret: Kan en begrebskonstituerende, praktisk handlingsperspektivisme forenes med en realabstraktionsbegrebslig filosofisk tænkning?

Bogen afsluttes som en forløsende opera, i et orgie af de højeste og klareste toner. Hvor Marx lod proletariatet berede graven for bourgeoisiet, mens dødslokkerne ringede, lover Hardt og Negri med en florumvunden eskatologisk fanfare, der udspiller og bevæger sig som ét langt drøn på håbets største klinge, at kærligheden, kommunismen(!) og glæden ved livet vil besejre "empires" mistrøstigheder.

"Once again in postmodernity we find ourselves in Francis' (Saint Francis of Assisi, SNL) situation, posing against the misery of the power, the joy of being. This is a revolution that no power will control – because biopower and communism, cooperation and revolution remain together, in love, simplicity, and also innocence. This is the irrepressible lightness and joy of being communist" (p.413; bogens sidste ord).

Hvor skal denne skønne emancipative cocktail så end kunne komme fra, når systemet ellers til overmål formår at integrere og omforme alt begær til penge og varer? Og hvordan kan livsglæden og kærligheden tolkes på samme immanensniveau som krig, transnationale selskabers interesser, lønarbejde og IMF's magt? Er det ikke i en filosofisk nødvendigt, at hævde, at livet, kroppen, glæden og kærligheden i en vis forstand ikke er immanente elementer i "empire"; men at de har en måske nok så udsigelig og ikke-transparent rest af noget "udenfor" klæbende til sig; noget som end ikke en nok så handlingsduelig "multitude" kan (be)mestre, endsige kende til?